

22.07.2016 nr 3.1/158-3

Voliniku arvamus veendumuste tõttu diskrimineerimisest töösuhte lõpetamisel

1. KOKKUVÕTE LIHTSAS KEELES

Võrdse kohtlemise seadus kaitseb iga inimest diskrimineerimise ehk ebavõrdse kohtlemise eest ametist vabastamisel. Seaduse mõte on selles, et kui inimesel on puue, veendumused või seksuaalne sättumus, siis ei tohi tööandja inimest selle tõttu diskrimineerida ehk ebavõrdselt kohelda. Samas ei anna see seadus õigust töötajale teha oma tööd kehvasti või valesti. See tähendab, et kui inimesel on näiteks puue või tal on tööandjast erinev seksuaalne sättumus, siis ei tohi tööandja korralikult oma tööd tegevat ja tööga hästi hakkama saavat inimest vallandada puude või erineva seksuaalse sättumuse tõttu. Küll aga ei anna puue ega seksuaalne sättumus töötajale õigust teha tööd kiuslikult või eksponeerides oma asjatundmatust või vastuolekut töökohas kokku lepitud väärtustele. Näiteks on keelatud ka kellegi ahistamine ehk solvamine ehk erinevalt kohtlemine tema perekondlike kohustuste tõttu või tema seksuaalse sättumuse tõttu. Juhul, kui töötaja ei saa oma tööga nõuetekohaselt hakkama, ja kui tööandja on tulutult kasutusele võtnud meetmeid töötaja suunamiseks töö nõuetekohasele tegemisele ja tööandja väärtusi austama, siis on tööandjal õigust töösuhte lõpetada, ilma, et seda peetaks diskrimineerimiseks. Sama loogika kehtib ka veendumuste puhul. Veendumuste vaba väljendus on väljendusvabadus ja oma seisukohtade vabalt väljendamise õigus on hädavajalik selleks, et kõikidest muredest saaks rääkida ning neile lahendused leida.

Eesti Vabariigis on õpetaja tööülesanded kirjeldatud suure täpsusega muuhulgas ka riiklikus õppekavas. Tööandjal on seega põhjendatud õigus eeldada, et tema töötaja täidab tööülesandeid vastavalt ametijuhendile ja töökohustustele, mille osaks tuleb pidada ka riiklikku õppekava järgimist.

Kaalunud pikalt võimalust mitte siduda inimese vallandamist meedias avaldatud artikli tõttu diskrimineerimisega, ei pea ma õigeks seda teha, kuna inimese õigus oma veendumustele truuks jääda ja neid avalikus debatis kaitsta on iga demokraatliku riigi, sealhulgas Eesti Vabariigi, üks põhiväärtusi. VõrdKS's välja toodud kaitse veendumuste osas ulatub, kuni selle õiguse kaitsel pole seadusandlike täiendavaid piiranguid, õpetajale

nagu teistelegi Eesti kodanikele. Tuleb märkida, et põhiseaduslikud piirangud õigustele tulenevad põhiseadusest endast – näiteks ei kaitsta isiku õigusi ulatuses, milles isik enda õigusi realiseerib põhiseadusega vastuolus olevalt.

Meie elu kõiki külgi, muresid ja erinevaid seisukohti peab saama vabas ühiskonnas läbi arutada. Igal inimesel, sealhulgas ja eriti õpetajatel - noore põlvkonna kasvatajatel ja kujundajatel peab olema tagatud vaba võimalus ennast väljendada ulatuses, mis pole seadustega piiratud. Kui meil poleks väljendus- ja arvamusevabadust, jääks kajastuse ja lahendusega kõik teised probleemid, sealhulgas ka näiteks juhtumid, mis puudutavad naisõpilaste õigust õppida kiusamis- ja ahistamisvabas koolis. Arvamusavaldus võib olla mõnele ka šokeeriv ja ärritav. Kooliõpetaja meedias avaldatud artikli kvaliteedi ja tõenduspõhisuse üle ma siinkohal debatti ei jätkka, kuna see ei ole antud juhul asjakohane ega oluline (inimesel on õigus väljendada ka ekslikke seisukohti), samuti ei puuduta antud kokkuvõtte ega kogu voliniku arvamus teisi töösuhte lõpetamisega seotud asjaolusid. Ent siiski tuleb pidada selgelt taunitavaks ja koolieluga kindlalt mitte kokku sobivateks nii menetluse käigus ilmnenuid kui ka juba töösuhte lõpetamise dokumentides toodud muid asjaolusid, mis näitlikustavad asjaolu, et kooliõpetaja ei saanud oma põhitööga nõuetekohaselt ja õpilasi toetavalt hakkama.

Õpetaja tööd kirjeldab riiklik õppekava. Õpetaja hakkamasaamatus oma tööga on seostatav samade veendumustega, mida õpetaja artiklis muuhulgas eksponeeris.

2. ASJAOLUD

2.1. Töösuhte lõpetamise asjaolud.

2.1.1. Üldhariduskool lõpetas direktori isikus tööandjana erakorraliselt 09.06.2016 töösuhte kooli ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajaga, tuues töösuhte lõpetamise asjaoludena esile muuhulgas üleriigilise levikuga ajalehes 08.06.2016 ilmunud arvamusloo, millega kooli hinnangul võib kaasneda nende naiste solvamine ja alandamine, kellel on kõrgharidus ning kes 30. eluaastaks pole saanud vähemalt kolme last; lisaks võib arvamuslugu puudutada negatiivselt naisterahvaid kogu Eesti Vabariigis, sest arvamusloos suhtub autor negatiivselt võrdõiguslikusse ning nimetab võrdõiguslikkust ühiskondlikult kahjuliku nähtusena. Käskkirjal on neli lisa: arvamusartikli tekst, kaks varasemat käskkirja ebaeetilise käitumise asjus ning õpetaja tööleping. Viimases käskkirjas on õpetajale antud hoiatustöösuhte lõpetamise kohta.

2.1.2. Kool põhjendab vallandamist ka õpetaja eksimusega õpetaja kutsestandardi vastu, tuues esile, et õpetaja ei vasta õpetaja kutsestandardi tasemele 7, mille kohaselt on õpetaja kutset läbiv kompetents järgida ja kujundada muuhulgas ühiskonna väärtusi ja norme erinevates keskkondades. Sama standardi kohaselt on õpetajale kohane läbiv kompetents ja tegutsemine teadliku ja vastutustundliku kodanikuna, toetades ühiskonna demokraatliku arengut. Õpetajana töötanud töötaja arvamusloost võib kooli hinnangul välja lugeda, et naisterahvad peaksid loobuma kõrgharidusest, karjääri tegemisest ja õigusest olla võrdselt koheldud, et sünnitada lapsi, parendades nii Eesti Vabariigi iibeprobleeme. Antud mõttekäik võib kooli hinnangul osutada naisterahvastele solvavaks ja alandavaks ning seega ebademokraatlikuks.

2.1.3. Kool märgib vallandamisotsuses ka, et kuna artikli juures on nii õpetaja nimi kui ka tema enda kinnitus selle kohta, et ta töötab õpetajana, on lugejatel kerge vaevaga võimalik identifitseerida konkreetne koolitöötaja, kus õpetaja töötab. Kool toob esile, et kuna

kooli väärtushinnangud ja hoiakud ei ühti artiklis välja toodud väärtushinnangutega, on õpetajana töötanud isik seadnud oma tööandja kolmandate isikute silmis ebausaldusväärseks seoses asjaoluga, et aramusloo sisu ei ole vastavuses demokraatiiku riigi põhimotetega ning aramuslooga alavääristatakse haritud ja lastetuid naisi.

2.1.4. Lisaks on töötaja kooli hinnangul oma artikliga seadnud halba valgusesse õpetaja ameti tervikuna ning seda eelkõige konkreetses üldhariduskoolis, sest õpetaja kutsestandardi (tase 7) kutset läbiv kompetents on alajaotuse 6 kohaselt see, et õpetaja toetab muuhulgas oma tegevuse kaudu kutse-eetikat ja õpetaja ameti laiemat teadvustamist ning väärtustamist ühiskonnas, mida antud aramuslooga kooli hinnangul ei tehta.

2.1.5. Töösuhete lõpetamise asjaoluna rõhutab kool veel asjaolu, et õpetajale on viimase õppeaasta jooksul tehtud kooli poolt juba kaks kirjalikku hoiatust ebaeetilise käitumise eest koolis, ent õpetaja on jätnud tööandja tööalased korraldused täitmata. Avaldatud artikkel väljendab tööandja hinnangul samu ebaeetilisi seisukohti, mille eest kirjalikud hoiatused õppekeskkonnas tehtud on. Kool loeb töösuhete lõpetamise aluseks usalduse kaotust töölepinguseaduse kohaselt.

2.2. Õpetaja avaldus volinikule

2.2.1. Õpetaja pöördus voliniku poole 11.07.2016 avaldusega, soovides saada aramus, kas tema suhtes on leidnud aset diskrimineerimine veendumuste tõttu. Õpetaja avaldusel oli juures kaks lisa, artikli tekst ning töösuhete lõpetamise käskkiri. Kõnealusel küsimuses ei ole avalduse esitaja pöördunud õiguskantsleri ega kohtu poole, ent 23. juunil 2016 esitas pöörduja avalduse töövaidluskomisjonile.

2.2.2. Õpetaja kinnitusel seisneb diskrimineerimine antud olukorras selles, et teda on koheldud töösuhete lõpetamisel halvemini, kui oleks koheldud inimest, kellel on teistsugused veendumused või kes oleks hoidunud selliste veendumuste väljendamisest, nagu tema seda oma artiklistegi.

2.2.3. Õpetaja hinnangul ei pruugi teised tema seisukohtadega, mida ta oma aramusartiklis väljendas nõustuda, ehkki väljendus oli kantud murest Eesti rahva demograafiliselt väga keerulise olukorra ning sellest lähtuvalt ka meie riigi ja ühiskonna tuleviku pärast. Õpetaja kinnitusel peaks sõna- ja veendumustevabadust austavas ühiskonnas olema elementaarne ühelt poolt see, et inimestel võivad olla erinevad veendumused ja sellest tulenevalt ka erinevad seisukohad, ning teiselt poolt see, et neid seisukohti julgetakse väljendada ja et nende üle ei peljata diskussiooni pidada. Seetõttu ei saa õpetaja pidada õiglaseks ega õiguspäraseks, et üldhariduskooli direktor on käsitlenud tema suhtes tööandja usalduse kaotamise alusena seda, et ta väljendas üleriigilise levikuga päevalehes isiklikele veendumustele toetudes oma seisukohti, tehesseda oma hinnangul igati viisakas ja kultuurses vormis.

2.2.4. Õpetaja väitel ei kirjutanud ta artiklis seejuures ei koolist, õpetaja ametist ega ka ajaloo või ühiskonnaõpetuse õpetamisest koolides. Tema artikli näol oli õpetaja avalduse kohaselt tegemist täielikult koolivälise aramusavaldusega, mis lähtub tema kui Eesti Vabariigi kodaniku püüdlusest osaleda oma veendumuste väljendamise teel ühiskondlikus

arutelus ning soovist teostada seeläbi vabadest, väärivatest ja poliitiliselt aktiivsetest kodanikest koosneva ühiskonna ideaali. Õpetaja kinnitusele on ta lähtunud siirast usust, et Eesti Vabariigis kehtib põhiseaduse §-s 45 sätestatud igaühe "õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildisvõi muul viisil", mis on üks demokraatliku ühiskonna nurgakividest.

2.2.5. Oma avalduses on õpetaja seisukohal, et ilmselgelt ei saa õpetajana töötamine tähendada seda, et inimene on sunnitud loobuma oma veendumustele tuginevate seisukohtade avalikust väljendamisest ja hoiduma seega kultuursel kombel ja aktiivse kodanikuna ühiskondlikus arutelus osalemisest, sest vastasel korral võib ta kaotada oma töö. Just selliste stsenaariumite ärahoidmist, kus inimesed ei julge enam avalikult oma veendumusi väljendada, peaks tagama õpetaja hinnangul muu hulgas põhiseaduse §-s 45 ja Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklite 9 ja 14 koostoimes sätestatud keeld, mille kohaselt ei tohi kedagi tema veendumuste pärast diskrimineerida.

2.3. Menetluse käigus kogutud materjalid

Voliniku kantselei pöördus menetluse käigus avaldaja poole (11.07.2016), et täpsustada töövaidluskomisjoni pöördumisega seonduvat, avaldaja vastas 11.07.2016. Asjaolude selgitamiseks pöördus voliniku kantselei ka Haridus- ja teadusministeeriumi poole (17.07.2016). Lisaks palus kantselei koolil täpsustada (17.07.2016) töösuhte lõpetamise käskkirjas viidatud soolise diskrimineerimise asjaolusid. Mõlemad vastused saabusid 21.07.2016. Kogu ametkondlik kirjavahetus on ametkondliku kasutamise piiranguga, kuna sisaldab delikaatseid isikuandmeid.

Nii trüki- kui veebimeedias kui ka sotsiaalmeedias on juhtumi kohta avalikult ilmunud ridamisi artikleid ja seisukohavõtte, ent neid ei kogutud, ei kasutata ega arvestata käesoleva arvamuse allikatena.

3. ÕIGUSNORMID

3.1. Võrdse kohtlemise seadus¹ (edaspidi VõrdKS) keelab isikute diskrimineerimise töösuhte lõpetamisel veendumuste tõttu (§ 2 lg 2 p 2). Vastavalt VõrdKS seletuskirjale² kuuluvad veendumuste hulka maailmavaate omamine ja selle väljendamine: " 3. Usutunnistus või veendumused: usutunnistus hõlmab religioosse maailmavaate. Muud veendumused hõlmavad kõiki mittereligioosseid veendumusi. Siia alla kuulub diskrimineerimine nii religioosse või mittereligioosse maailmavaate omamise kui ka väljendamise alusel. Muude veendumuste põhjal on mõnede gruppide või üksikisikute erinev kohtlemine võimalik ning põhjendatav juhul, kui nende tegevus läheb selgesse vastuollu ühiskonna üldiste huvide, avaliku korra ja julgeolekuga või kui see on vajalik kuritegude ennetamiseks, tervise, teiste inimeste õiguste või vabaduste kaitseks."

3.2. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse³ (edaspidi SoVS) eesmärk on tagada Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenev sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445>

² 06.11.2008, esitatud Eesti Reformierakonna fraktsiooni, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni ja Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsioonide poolt, eelnõu nr 385 Riigikogu menetluses, lk 3.

³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642>

võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades (§ 1 lg 1).

3.3. SoVS'i kohaselt on otsene sooline diskrimineerimine, kui ühte isikut koheldakse tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse, on koheldud või koheldakse teist isikut samalaadses olukorras. Otsene sooline diskrimineerimine on ka isiku ebasoodsam kohtlemine seoses raseduse ja sünnitamisega, lapsevanemaks olemise, perekondlike kohustuste täitmise või muude soolise kuuluvusega seotud asjaoludega ning seksuaalne ahistamine.

3.4. SoVS keelab nii otsese kui ka kaudse soolise diskrimineerimise (§ 5).

3.5. SoVS kohustab koole soolist võrdõiguslikkust edendama. Haridus- ja teadusasutused ning koolituse korraldamisega tegelevad institutsioonid peavad tagama naiste ja meeste võrdse kohtlemise kutsenõustamisel, hariduse omandamisel, eri- ja kutsealasel täiendamisel ja ümberõppel. Õppekavad, kasutatav õppematerjal ja läbiviidavad uuringud peavad aitama kaasa naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamisele ja võrdõiguslikkuse edendamisele (§ 10).

3.6. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus⁴ (edaspidi PGS) sätestab kooli direktori ülesanded. Sätestatud on, et kooli juhhib direktor ning direktor vastutab oma pädevuse piires õppe- ja kasvatustegevuse korralduse ja tulemuslikkuse ning muude koolis läbiviidavate tegevuste, kooli üldseisundi ja arengu ning rahaliste vahendite õiguspärase ja otstarbeka kasutuse eest (§ 71).

3.7. Kooli direktor vastutab PGS kohaselt, et kool, sh koolistõttavad isikud, kannaks üldhariduskooli alusväärtusi, mis on sätestatud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse §-s 3. Eelnimetatud paragrahvi esimene lõige sätestab – üldhariduskoolistoetatakse õpilase vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut. Luuakse tingimused õpilase võimete tasakaalustatud arenguks ja eneseteostuseks ning teaduspõhise maailmapildi kujunemiseks. Lisaks sellele peetakse oluliseks väärtusi, mis tulenevad Eesti Vabariigi põhiseadusest, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonist, lapse õiguste konventsioonist ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest. Uue põlvkonna sotsialiseerimine rajaneb eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ühiseväärtuste ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste omaksvõtul. Üldhariduse omandanud inimesed suudavad ühiskonnaga integreeruda ning aitavad kaasa Eesti ühiskonna jätkusuutlikule sotsiaalsele, kultuurilisele, majanduslikule ja ökoloogilisele arengule (PGS § 3 lg 2, 3).

3.8. Kooli direktoril tuleb tagada lähtumine ka PGS §-s 6 lg 3 sätestatud õppe korraldamise põhimõtetest: kool lähtub oma tegevuse korraldamisel riiklikes õppekavadest väljendatud ühiskonna ootustest, õpilaste vajadustest ja huvidest, arvestades võimaluse korral õpilaste ja vanemate ettepanekuid ja piirkonna eripära. Õppe- ja kasvatustegevuse üle üldhariduskoolidest teostab riiklikku järelevalvet Haridus- ja Teadusministeerium või haridus- ja teadusministri ülesandel kooli asukohajärgne maavanem (§ 84).

⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410?leiaKehtiv>

3.9. Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud põhikooli riiklik õppekava⁵ (edaspidi PRÕK) näeb hariduse alusväärtusi järgmises sõnastuses (§ 2 lg 3): Riiklikus õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad „Eesti Vabariigi põhiseaduses“, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest. Alusväärtustena tähtsustatakse üldinimlikke väärtusi (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja ühiskondlikke väärtusi (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).

3.10 PRÕK näeb ette kooli õppekeskkona kujundamisel järgmist (§ 6 lg 12): koolielu korraldatakse, lähtudes rahvusliku, rassilise, soolise ja muudel alustel võrdse kohtlemise põhimõtetest ning soolise võrdõiguslikkuse eesmärkidest.

3.11. PRÕK Lisa 5 kohaselt nähakse põhivastutajana soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise õpetamises just ühiskonnaõpetuse õpetajat: „Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu - - - sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, - - -⁶. Õppesisu kohaselt on õpetaja ülesanne selgitada õpilastele võrdõiguslikkust ja solidaarsust, inimõigusi ja põhiõigusi⁷“. Alusdokumentidena loetleb PRÕK klassiruumis ainekava eesmarke toetava õppematerjali ja –vahendina Eesti Vabariigi põhiseadust ja ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni⁸.

3.12. PRÕK näeb ühiskonnaõpetuse õppeaine üldeesmärki järgnevalt: luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks. - - - Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktseptida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktseptitud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata naiste ja meeste ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>

⁶ Vabariigi Valitsuse 6. jaanuari 2011. a määrus nr 1 „Põhikooli riiklik õppekava“ Lisa 5, lk 27. <https://www.riigiteataja.ee/akt/1290/8201/4020/1m%20lisa5.pdf#>

⁷ Ibid., lk 30-31 ja mujal.

⁸ Ibid, p 1.9.

PRÕK kohaselt ühiskonnaõpetuse õpetamisega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane /muuhulgas/:

- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid: seaduslikkust, vabaduse ja vastutuse seost;
- 5) arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, osalemist ühiskonna arengus ja sidususes, seisab vastu keskkete normide rikkumisele ning on seaduskuulekas;

3.13. Gümnaasiumi riiklik õppekava⁹ (edaspidi GRÕK) näeb hariduse eesmärgi (§ 2 lg 3) sarnaselt PRÕK'iga järgmiselt: Riiklikus õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad „Eesti Vabariigi põhiseaduses“, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest. Alusväärtustena tähtsustatakse üldinimlike väärtusi (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja ühiskondlike väärtusi (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).

3.14. GRÕK näeb kooli õppekeskkonna kujundamisel ette samuti nõude (§ 7 lg 11), et koolielu tuleb korraldada, lähtudes rahvusliku, rassilise, soolise ja muudel alustel võrdse kohtlemise põhimõtetest ning soolise võrdõiguslikkuse eesmärkidest.

3.15. Põhiseaduse¹⁰ (edaspidi PS) §-s 12 sätestatud diskrimineerimise keeldu täpsustab VõrdKS. Ehkki VõrdKS tekst otsesõnu ei täpsusta, kas veendumuste all mõistetakse ka poliitilisi veendumusi, on vastav täpsustus olemas otsesõnu PS's endas: „Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.“ (§ 12). PS kommenteeritud väljaanne § 12 p 3.1.6 kinnitab seda: Poliitilised ja muud veendumused hõlmavad kõik mittereligioossed veendumused. Siia alla kuulub diferentseerimine nii religioosse või mittereligioosse maailmavaate omamise kui ka väljendamise alusel¹¹.

3.16. PS § 45 sätestab, et igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Ühtlasi rõhutab PS, et Eestis tsensuuri ei ole.

4. VOLINIKU ARVAMUS

4.1. Diskrimineerimiskeelu rikkumise tuvastamiseks tuleb kõigepealt teha kindlaks eristamine ning teisel astmel selgitada välja, kas see on põhjendatud või mitte¹². Antud juhul on väidetavalt soolist võrdõiguslikkust riivava arvamuse artikli avaldamine üheks põhjuseks muude põhjuste hulgas, miks õpetaja töösuhe kooli poolt lõpetati. Kuna artiklis

⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>

¹⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949?leiaKehtiv>

¹¹ <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-12/>

¹² <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-12/>, p 3.1.

toodud seisukohtade ebasobivus kooli väärtustega on töösuhete lõpetamise asjaoluna muu hulgas nimetatud, ei oma tähendust, kas artiklis esitatud seisukohad olid tõepoolest soolist võrdõiguslikkust halvustavad või mitte. Ebavõrdse kohtlemise hindamine ei eelda väärtushinnangut, vaid analüüsi, kas võrreldavas olukorras inimesst eristati avalduse esitaja mõne diskrimineerimisele viitava tunnuse tõttu. SoVS'i kohaselt (vt p 3.2 – 3.4) on artiklis elemente, mis on käsitletavad diskrimineerimisena, ent see ei ole üldiselt veendumuste väljendamise vabaduse üle otsustades oluline. Artikkel on üldist, ühiskondlikku, avalikku probleemi käsitlev, kus kedagi isikuliselt ei alandata ega häbivääristata või rünnata vmt. Seega on esimene küsimus – kas SoVS'i ja PRÕKi ning GRÕKi põhimõtetega vastuolus oleva, ent üldist probleemi käsitlev artikkel ühe põhjusena töösuhete lõpetamisel oli eristav? Vastus on osaliselt jaatav, kuna töösuhete lõpetamise käskkirjas artiklile otseselt viidatakse muude põhjuste hulgas. Artiklit saab käsitleda veendumuste eksponeerimisena, sellisena on seda ka töösuhete lõpetamisel mõlemad osapooled näinud (vt p 2.1.1. ja 2.2.) Samas on töösuhete lõpetamise põhjustena toodud välja ka muid asjaolusid (vt p 2.1.2 – 2.1.5). Käesoleva arvamuse raames ei ole põhjendatud hinnata, kas töösuhete lõpetatud ka siis, kui arvamuse artiklit poleks avaldatud, kuna käesolev arvamus käsitleb üksnes diskrimineerimise tuvastamist, mitte kõiki töösuhete lõpetamise asjaolusid.

4.2. Järgnevalt hindan, kas toimunud osaline eristamine oli põhjendatud või mitte. Kool ja avaldaja viitasid kogumina oma põhjendustes mitmete õiguste kokkupõrkele: kool rõhutas õpilaste õigust diskrimineerimisvabale ja soolist võrdõiguslikkust ja võrdset kohtlemist edendavale õppekeskkonnale, kooli õigust täita koolitusloa olemasoluks vajalikke eeltingimusi ning kasutada meetmeid riikliku õppekava täitmiseks õpetaja kutsestandardi nõuetele vastavate õpetajate abiga, samas kui avaldaja rõhutas oma õigust väljendusvabadusele ja veendumustele (vt ptk-d 2 ja 3). Üks osapool kaitses ühtesid, teine teisi põhiõigusi.

4.3. Valdikondliku ministeeriumi ja riikliku järelevalve teostaja Haridus- ja Teadusministeeriumi seisukoha kohaselt (21.07.2017, kiri nr 21.07.2016 nr 3.1- 12/16/3552-2) on antud juhtumist toimunud osaline eristamine põhjendatud koolile pandud põhiülesannete täitmiseks. Kooli direktori ülesanne on tagada, et kooli personal lähtub oma töös kooli puudutavatest õigusnormidest (vt p 3.6 – 3.14). Õpetaja peab koolis töötades garanteerima, et õpilastel tekiks võimalus ise neutraalselt pinnalt otsustada, milline on nende maailmavaade. Õpetaja peab kohtlema isikuid võrdselt ja olema salliv. Ministeerium rõhutab, et kooli direktortööandja (kooli pidaja) esindajana sõlmib põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 71 lõike 2 punkti 5 ja § 74 lõiget 4 aluseks võttes ja lõpetab õpetajatega töölepingu. Töölepingu seaduse § 88 lõige 1 näeb ette näitliku loetelu töötaja isiku ja käitumisega seotud mõjuvatest põhjustest, mille esinemisel on tööandjal õigus töölepingu üles öelda. Töölepingu ülesütlemise osas selgitab ministeerium õpetaja ametiga seonduvaid eripärasid. Tunnistades, et igal inimesel on õigus isiklikule arvamusel ja seda põhiõigust ei saa võtta üheltki inimeselt kodanikuna, rõhutab ministeerium siiski, et õpetaja peab oma töös järgima aga ka õpetaja kutse-eetikat. Õpetajatööle ettenähtud piirangud tulenevad sellest, et õpetajad kujundavad järgnevat põlvkonda. Olukorras, kus isiklik veendumus ei ühti koolisedasi antavaga, tuleb õpetajal jääda ministeeriumi hinnangul delikaatseks ning esitada isiklike seisukohti ja arvamus selliselt, et nende üle oleks võimalik avatult arutleda. Arvamuse andmisel tööalasel peab silmas pidama õpilaste vanust, kas neil on kujunenud oma maailmavaade ning kas nad suudavad õpetajaga

argumenteerida. Kokkuvõtvalt märgib ministeerium, et kool on kodu kõrval üks suuremaid noore inimese mõjutajaid tema kodanikuks kasvamisel. Õpetaja ei anna edasi vaid ainealaseid teadmisi, vaid omab väga suurt mõju noorte inimeste väärtuste ja hoiakute kujunemisel. Siinjuures ei oma tähtsust see, kas õpetaja teeb seda vahetu õppetöö käigus ainetunnis või sellest väljaspool. Sel moel annab ministeerium õigustuse koolile töödandjana reageerida ka siis, kui õpetaja on mõjutanud noori väärtuste või hoiakute kujunemisel vahetust õppetööst väljaspool, seega ka näiteks arvamuseartiklit avaldades.

4.4. Vaadates rahvusvahelist praktikat võib täheldada, et õpetajatööga seonduvalt on seatud erinevaid kõrgemaid nõudmisi ka väljaspool otsest töösuhet toimuvale, ent samas on kohtupraktika selles osas mitmekülgne. On tõdetud, et sellised veendumused, mis on sügavalt vastuolus nende väärtustega, mida põhiseadus kaitseb, ei ole hõlmatud diskrimineerimise vastastase kaitsekohustusega. Näiteks on Belgias nõutav, et isiku usuvabaduse kaitse eelduseks on, et see usk austab teiste isikute väärikust. Sama põhimõte oleks kohaldatav ka poliitilistele veendumustele.¹³

Heaks ülevaateks kooliõpetajate väljendusvabadusest on Ameerika Ühendriikides koostatud põhjalik American Civil Liberties Unioni juhend õpetajate sõnavabaduse kohta¹⁴, kus tuuakse ridamisi näiteid õpetajate sõnavabaduse piiratud väljaspool otsest õppetööd¹⁵. Ka õppetunnis hinnatakse sõnavabadust eeskätt selles raamistikus, mille annab ette õppekava¹⁶. Lisaks rõhutab juhend kohtupraktikat, millega just alaealiste õpilaste õpetajate väljendusvabadust saab piirata rohkem kui näiteks täiskasvanud õppurite õppejõudude oma¹⁷. Antud juhtumit puudutab kõige otsesemalt juhendi see osa, mis käsitleb sõnavõtte eraisikuna ja väljaspool kooli. Sellisel juhul on õpetajal üldiselt kaitse väljendusvabaduseks, ent juhul, kui kool tõendab väljenduse kahjulikkumõju kooli toimimisele või õpetaja töö efektiivsusele, võib õpetaja olla ilma väljendusvabaduse kaitseta¹⁸. Rootsisis ootab õpetajate endi ametiühing, et riik reguleeriks selgemalt õpetajate

¹³ Lucy Vickers; European Network of Legal Experts in the non-discrimination field. "Religion and Belief Discrimination in Employment, EU Law", European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit G.2; November 2006; lk 32.

¹⁴ <https://www.aclu-wa.org/docs/free-speech-rights-public-school-teachers-washington-state>

¹⁵ Näide: "Example 7: You publish an online book containing explicit sexual passages. Even though this is speech in your private capacity (i.e., not part of your official duties) and may even be on a matter of public concern, a court might not consider it to be protected speech. The court would balance the school's interests and your free speech rights. It could determine that the explicit sexual content would prevent you from being an effective teacher and would have a substantial impact on school functioning.

¹⁶ Näide juhendist: How do I know what is protected speech inside my classroom? School districts have the authority to control course content and teaching methods. You are generally considered to speak for the school district when you are in your classroom. Therefore, your speech in the classroom does not have much First Amendment protection. This can be a murky area, however. Some courts have ruled that schools cannot discipline teachers for sharing words or concepts that are controversial as long as the school has no legitimate interest in restricting that speech and the speech is related to the curriculum. In general, you should exercise caution so as not to give the appearance that you are advocating a particular religious or political view in the classroom. Prayers and moments of silence also raise constitutional concerns and can be prohibited in public K-12 schools based on constitutional principles barring the government from endorsing religion.

¹⁷ Näide juhendist: Are my free speech rights as a K-12 teacher different than those of a college professor at a public university? Yes, they are. A court case has specifically ruled that a public university professor's teachings and writings have stronger First Amendment protection than those of a K-12 teacher since the courts consider public school students in K-12 a "captive audience."

¹⁸ Näide juhendist: How do I know what is protected speech outside my school? Generally, your outside school speech that is not related to your official duties and is on a topic of public importance is protected by the First

väljendusvabaduse, kuna õpetajad näevad endal suurt rolli noorte kujundamisel ja sooviksid seni keelatud tööandja avaliku kritiseerimise õigust näiteks juhul, kui õppekavast kinni ei peeta¹⁹, Saksamaal reguleeritakse õpetaja õigust kanda tuumaenergia vastaseid plakateid²⁰ jne. Samas ei ole mitte üheski riigis reeglid väga selged, kohtupraktika kujuneb, õpetajate lojaalsuskohustuse eelistamist väljendusvabadusele reguleeritakse erinevalt ka era- või avalikes koolides jne. Igatahest tuleb nentida, et Haridus- ja Teadusministeeriumi selgitused oleks suurema mõjujõuga, kui nende avalik kättesaadavus, rääkimata ühiskondliku kokkuleppe sõlmimise astmest, oleks paremad ja tegu oleks metoodilise juhisega, mis oleks olnud kättesaadav ka enne konkreetset juhtumit.

4.5. Eesti PS kommentaarides on samas rõhutatud just väljendusvabaduse erilist kaalu, seda eriti avalikus sektoris (mille hulka kuuluvad ka haridusasutused), tsiteerin: "Väljendusvabadus on väärtus iseenesest. See on tähtseldus ja tingimus ka mitme muu õiguse ja vabaduse sisuliseks ja asjakohaseks toimumiseks ja kaitseks, näiteks valimisõiguse, mõtte-, süüme- ja ühinemisevabaduse, informatsioonilise enesemääramise ja privaatsuse, loomevabaduse jmt õiguste ning vabaduste kasutamisel. Ilma täiemahulise väljendusvabaduseta on teiste õiguste ja vabaduste vaba toimumine piiratud ning üksikisikul on raske vastu seista võimu omavolile või kuritarvitustele ning põhistatud valikute tegemiseks eraelus. Ilma kohase väljendusvabaduseta on avaliku võimu ja selle kandjate hoidmine moraali ja seaduste raames raske, kui mitte võimatu. Väljendusvabadus ei ole oluline ja möödapääsmatu mitte ainult võimu ohjamisel, vaid ka ühiskonnas aset leidva mõistmiseks, ühiskondlike kokkulepete ja ühiskonnale kõige enam sobivate lahenduste leidmiseks ning seeläbi igaühe ja kõigi üldiseks vabaks arenguks ja probleemide lahendamiseks. Väljendusvabaduse sellise fundamentaalse tähenduse tõttu võib väita, et õiguste ja vabaduste konflikti korral domineerib väljendusvabadus ehk teda tuleb üldjuhul püüda eelistada. - - - Adekvaatselt ja vabalt toimiv avalik sektor on see, mis hoiab demokraatia teised elemendid oma kohtadel ja eesmärgipärasel tegevuses. Adekvaatselt ja vabalt toimiva avaliku elu eelduseks omakorda on üldine, vaba ja hästitoimiv väljendusvabadus ja infovahetus."²¹ Seega võib järeldada sellest arutluskäigust, et isegi juhul, kui koolil on mure alaealiste õpilaste õiguse kaitsest õppida ja kasutada võrdseid võimalusi ja sealhulgas soolist võrdõiguslikkust, siis tuleks õiguste konflikti korral eelistada õigust väljendusvabadusele.

4.6. Samas on veendumuste väljendamise õiguse piiramiseks Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni²² artikkel 17 ettenäinud keelu õiguste väärkasutamiseks, mille kohaselt ei tohi midagi konventsioonis tõlgendada selliselt, et see annab mingile riigile, isikute grupile või üksikisikule õiguse tegevuseks või teoks, mille eesmärgiks on konventsiooniga sätestatud ükskõik missuguste õiguste või vabaduste kaotamine või nende piiramine suuremal määral kui see on ette nähtud konventsioonis. Johtuvalt on

Amendment. However, if school officials can show that your speech could adversely affect school functions or your effectiveness as a teacher, the First Amendment may not protect you. The First Amendment does not protect speech that fits the legal definition of obscene or defamatory, or that constitutes "fighting words" or "true threats" (words or conduct that could reasonably be interpreted as intent to physically harm someone).

¹⁹ Seisuga aprill 2016. <https://www.lararforbundet.se/artiklar/yttrandefrihet-for-privat-anstallda>

²⁰ <http://www.rechtzweintull.de/archives/1506-me-inungsfreiheit-vs-dienstpflcht-bundesamt-fuer-migration-und-fluechtlinge-entlaesst-mitarbeiter-wegen-aeusserungen-auf-facebook.html>

²¹ <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-45/> p. 5.

²² <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>

iseensest mõistetav, et igapäevase õiguse mõtte- või väljendusvabadusele piiratakse igal juhul olukorras, kus neid kasutatakse selliselt, et sellega piiratakse teiste isikute õigusi.

4.7. Samas tuleb ka arvamust loo puhul arvestada, et autori näol on tegemist pedagoogiga, kes ise seda artikli juures rõhutas ning kes õpetas muuhulgas kohustuslikus kooliastmes, ning kelle põhitöö hulka kuulus ka ühiskonnaõpetuse õpetamine. Kui antud artikli, mis oli eristamisel osaliseks põhjuseks, oleks avaldanud mõne muu eriala inimene kui just õpetaja, eriti veel ühiskonnaõpetuse õpetaja, siis võib pidada tõenäoliseks, et tööandjapoolset muresoolise võrdõiguslikkuse tagamisest poleks nii teravalt tõstatunudki. Johtub see tõsiasjast, et õpetussoolise võrdõiguslikkuse edendamiseks lasub peamise vastutusena kohustuslikus kooliastmes ehk põhikoolis just nimelt ühiskonnaõpetuse õpetaja õlgadel (vt p 3.11 – 3.12). Seega saab eeldada, et oma põhitööde tehes pidanuks õpetajal olema õpilastele edasi anda veendumused, mis lähtuvad PRÕK'ist kui kohustusliku kooliastme õppekavast igal juhul (vt p 3.9 – 3.14) ent ka GRÕK'ist, kus õpilastel on õigustatud ootus, et kool täidab riiklikku õppekava. Antud artikkel esindab nii seisukohti, mis kattuvad PRÕK'i ja GRÕK'iga kui ka seisukohti, mis on õppekavadega vastuolus või erinevad õppekavadest.

4.7. Kuna kool on töösuhte lõpetamise käskkirjas viidanud varasematele eetilistele konfliktidele, küsisime menetluse käigus nende asjaolude kohta täiendavat selgitust. Kool edastas kirjalikke tõendeid õpetajapoolsest soolisest, puude tunnuse alusel²³ või seksuaalse sättumuse tunnuse alusel toimunud õpetaja poolsest diskrimineerimistest, mis olid laekunud kooli juhtkonnale kaebustena. Kõik konfliktiolukorrad on tekkinud tütarlastega, mis võiks olla juhus, kui koolis õppivad noormehed ei kinnitaks erinevat läbisaamist õpetaja ja just neidude vahel. Näited juhtumitest:

Lapsevanem X²⁴: *Kuna ühiskonnaõpetuse viimase tunni teema olnud seotud perekondadega, tuli jutuks /vanemal ja tema põhikoolis õppival lapsel/ see, missuguseid perekondi praegusel ajal ühiskonnas leiduda võib. Vestluse käigus tuli välja, et ühel ühiskonnaõpetuse tunnil oli lastel ülesanne kaasa võtta liim ja valge paber. /Avalduse esitanud/ õpetaja käskis lastel õpikutes kinni kleepida pildid, kus on näidatud võimaliku peremudelina ka kahte isa ning kahte ema, sest need pole tema arvates õiged. Muidugi lapsed läksid asjaga kaasa, kuna põhikooliastme esimestes klassides laste maailmavaated ei ole raudpolt-kindlalt paigas. Uuris inimesi kodu järgi, kas see on tõsi. „Jaa, me pidime kõik samasooliste perede pildid kinni kleepima, sest õpetaja ütles, et neid ei tohi olla ja tema on selle vastu!“ Imestusega küsisin, et miks mu laps polnud seda varem kodus rääkinud. Vastus üllatas mu peret päris korralikult. „/Avalduse esitanud/ õpetaja ei lubanud meil kodus vanematele sellest rääkida. Ta ütles, et me ei räägiks kellelegi!“*

Sama kurioosumit kinnitab ka õpilasesinduse arvamus /avalduse esitanud/ õpetajast: // *Järgnev intsident leidis aset ühes põhikooliklassi ühiskonnaõpetuse tunnis: Ühiskonnaõpikus olid piltidena loetletud erinevad perestilid, mis tänapäeval olemas on. Seal olid samuti ka samasoolised paarid. Õpetaja ütles, et need ei ole pered ning jättis õpilastele kodutööks need*

²³ Selgituseks, et hariduslike erivajadustega õpilane, kelle erivajaduse määr on selline, et talle on määratud õppimine väikeklassis, vastab VõrdKS mõistes puudega isikule isegi siis, kui isikul ühtegi määratletud puuet ei ole. VõrdKS määratleb nimelt puuet laiemalt: " Käesoleva seaduse tähenduses on puue inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millel on oluline ja pikaajaline ebasoodus mõju igapäevatoimingute sooritamisele." (§ 5)

²⁴ Siin ja edaspidi on nimed anonümiseeritud.

paarid valge paberiga kinni kleepida. Kui keegi väitis vastu, et need on samuti paarid, siis õpetaja keelas sellise mõtlemise rangelt ära. //

Juhtkonna koosoleku protokollis ja õpilase ning ühe teise pedagoogi kirjalikud pöördumised kinnitavad, et õpilastele ei sobinud /avalduse esitanud õpetaja/ poolt kooli kutsutud külaline, kes tegi propagandat kooseluseaduse vastu, õpilase selgitus: "Mina isiklikult lahkusin jah sellepärast, et hakati pähe määrima. - - - Ma siis ütlesin ka kohe õpetajale, et see ajas endast välja kui tullakse kooli õpilaste ette ja hakatakse maha suruma meie arvamust.//

Osad diskrimineerimisriskiga olukordadest kajastuvad töölepingu ülesütlemise põhjendustes otseselt, osad ei kajastu. Esitatud materjalide põhjal saab väita, et õpetaja

Näide õpetaja korraldusel kinnikleebitud õpikust

diskrimineeris kas otseselt või kaudselt soo, puude või seksuaalse sättumuse alusel kas konkreetseid õpilasi või ühiskonnagruppe. Koolil on kohustus sellistele diskrimineerimisjuhtumitele reageerida. Osadele juhtumitele on kool reageerinud korralikult dokumenteeritult ja lahenduste leidmiseks võrgustikutööd kasutades. Osad juhtumid raporteeriti kooli juhtkonnale pärast vallandamisotsuse asjaolude meedias kajastamist. Ehkki avaldus ei olnud esitatud nende juhtumite osas diskrimineerimise tuvastamiseks, on need asjaolud olulised töösuhte lõpetamise hindamiseks asjaolude kogumina.

4.8. Riigikohus on oma otsuses leidnud, et veendumused on inimese enda tahte poolt mõningal määral rohkem muudetavad kui need kaitstavad tunnused, mida inimene ise oma tahte abil muuta ei saa²⁵. Kui kohaldada saab mõnda erilist võrdsuspõhiõigust, siis puudub iseenesest süstemaatiliselt vajadus üldise võrdsuspõhiõiguse kohaldamiseks, lähtudes põhimõttest *lex specialis derogat legi generali*: "PS § 12 lõikes 1 sisalduva võrdsuspõhiõiguse diskrimineerimiskeeldude loetelu on lahtine ja seepärast näitlik. Loetelu näitlikkusele viitab ka see, et loetelus nimetatud tunnused on erineva kaaluga. Isiku tahtest sõltumatutele tunnustele lisaks on teise lause loetelus kirjas ka keel, mis on enamasti õpitav, ning mõningal määral muudetavad usutunnistus ning veendumused. Kui ebavõrdne kohtlemine

²⁵ RKÜKo 07.06.2011, 3-4-1-12-10, p 35.

põhineb isiku tahtest sõltumatutel tunnustel (nt rass, vanus, puue, geneetilised omadused, ka emakeel), tuleb üldjuhul õigustuseks leida kaalukamad põhjendused²⁶. Sellest järeldeb, et kuna oma veendumuste muutmisel on inimesed paindlikumad kui tahtest sõltumatute asjaolude muutmisel, siis võib kaaluda väiksema raskusastmega põhjendatust kaitstava tunnuse riivel. Arvestades riiklikku õppekava ja õpetaja kutsenõudeid pidi õpetajana töötanud isik mitte ainult ise selgelt aru saama, vaid soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise põhimõtteid ka õpilastele õpetama. Seega on koolide ühiskonnaõpetuse õpetajate suhtes eeldus, et nad, täites riiklikku õppekava, on valmis vajadusel oma isiklike veendumusi õppetöoks vajalike veendumuste raamidesse mahutama.

4.9. Riigikohtu Üldkogu on otsustanud, et "PS § 12 lõike 1 võrdsuspõhiõigus on piiratavilgal põhiseadusega kooskõlas oleval põhjusel 27".

Iga põhiõigust võib piirata kui selleks on seaduslik alus; piirangul on seaduslik eesmärk ning see proportsionaalne selle eesmärgi suhtes. Ei saa jätta lisamata, et eelnevalt viidatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artikkel 17 kirjeldatud juhtumil, kus isik on väärkasutanud enda õigusi (nt väljendusvabadust), siis ei ole vajalik ka piirangu proportsionaalsuse kontroll, sest väärkasutamine on keelatud igal juhul ja alati ning ei ole vajalik huvide kaalumise õiglase tasakaalu leidmiseks. Siiski on alljärgnevalt antud hinnang toimunud kohtlemise seaduslikkusele selle proportsionaalsusest lähtuvalt.

Nii PS kui ka VõrdKS kui ka SoVS kaitsevad erinevate diskrimineerimiste eest, lisaks on õpilased alaealiste lastena erilise kaitse all. Seega on antud asjas kasutada ridamisi kaalukaid argumente, mis viitavad sellele, et isegi, kui kool õpetajat tema veendumuste põhjal diskrimineeris, võisid sellele olla legitiimsed eesmärgid ning ebavõrdne kohtlemine võis sealjuures esineda mõõdukal määral. Nende mõlema asjaolu koosinemine tähendaks, et lubamatut diskrimineerimist veendumuste alusel pole toimunud. Haridus- ja Teadusministeerium selgitabki oma vastuses, miks olid nende hinnangul koolipoolset diskrimineerivat käitumist legitiimsed eesmärgid. Samas tuleb tunnistada, et piiranguid töövälise väljendusvabaduse osas saab seada üksnes õigustloova dokumendi alusel.

Õigustloovateks dokumentideks on antud asjas eeskätt PS ja VõrdKS ning valdkondlikest õigusaktidest PRÕK ja GRÕK, ent need ei reguleeri piisava selgusega õpetaja õigust väljendada oma veendumusi väljaspool õppetööd. Seadusandjal on voli sedastada tungiva vajaduse korral ja faktilise võrdse kohtlemise tagamiseks ka diskrimineerivaid klausleid. Samal ajal on kooli käsutuses materjalid, mis tõendavad õpetaja enda poolset diskrimineerimisriskiga käitumist ka õppetöoga seonduvalt.

4.10. Ent isegi, kui õpetaja ebavõrdsel kohtlemisel tema tööandja poolt oleks olnud selgelt ja reservatsioonideta legitiimsed eesmärgid, tuleks järgnevalt hinnata, kas ebavõrdse kohtlemise määr oli mõõdukas. Töösuhtes on selle suhte lõpetamine kindlasti kaalukas, mitte mõõdukas samm. Käesolev arvamus ei võta seisukohta ega analüüsi töösuhte lõpetamist usalduse kaotuse tõttu, kuna see regulatsioon tugineb töölepinguseadusele, volinik aga tegutseb eeskätt VõrdKS ja SoVS'i alusel. VõrdKS keelab diskrimineerimise veendumuste alusel (vt p 3.1). Ebavõrdse kohtlemise mõõdukuse väljaselgitamiseks tuleb kaaluda ebavõrdse kohtlemise eesmärki ja tekitatud ebavõrdse olukorra raskust²⁸.

²⁶ <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=222535250>

²⁷ RKÜKo 07.06.2011, 3-4-1-12-10, p 31

²⁸ RKPJKo 30.09.2008, 3-4-1-8-08, p 32; vrd ka RKPJKo 21.06.2005, 3-4-1-9-05, p 22.

Kaalumisel kehtib reegel: mida raskekujulisem on ebavõrdne kohtlemine, seda kaalukam peab olema selle eesmärk, et olla mõistlik ja asjakohane põhjus. Kool on oma seisukohtades rõhutanud, et õpetaja ametistaatuse nimetamine autori nime juures seob arvamuse õpetaja tööga (vt p 2.1.3). Kuna kaasajal on suure osa inimeste töökoht identifitseeritav lihtsa internetiotsingu kaudu, seega ei oma antud asjas tähendust, kas konkreetse kooli nimi või isegi isiku amet õpetajana oli artikli juures märgitud või mitte. Rõhutades veelkord, et antud arvamuses ei võeta seisukohta kõikide töösuhte lõppemiseni viinud asjaolude osas, tuleb tunnistada, et õpetajapoolne kinnitus tema avalduses, et antud artikkel pole üldse seotud ühiskonnaõpetuse õpetamisega koolis, on vastuolus PRÕK'I ja GRÕK'iga, mis eeldavad just nimelt ühiskonnaõpetuse raames samade teemade käsitlemist koolis, kuna perekondlike kohustuste täitmisega seonduv diskrimineerimiskeeld, sealhulgas ahistamiskeeld, on üks kandvaid osasid võrdsest kohtlemisest, mida koolides õppekava kohaselt tutvustada tuleb. Seega on mõistetav kooli mure riiklikus õppekavas sisalduvate teemade kajastamisest õpetaja poolt avalikkuse ees moel, mis eirab riiklikku õppekava ennast. Õpetaja asjatundmatust oma aines kooli poolt töösuhte lõpetamise avalduses küll otsesõnu ei nimeta, nimetades küll vajaduse järgida võrdsete võimaluste edendamise nõuet õpetaja poolt, mida kooli hinnangul artikkel ei täida.

4.11. Kaalunud pikalt võimalust mitte siduda inimese vallandamist meedias avaldatud artikli tõttu diskrimineerimisega, ei pea ma õigeks seda teha, kuna inimese õigus oma veendumustele truuks jääda ja neid avalikus debatis kaitsta on iga demokraatliku riigi, sealhulgas Eesti Vabariigi, üks põhiväärtusi. VõrdKS'stoodud kaitse veendumuste osas on senimaani, kuni selle õiguse kaitsel pole seadusandlikke täiendavaid piiranguid, õpetajale, nagu teistelegi Eesti kodanikele, tagatud. Meie elu kõiki külgi, muresid ja erinevaid seisukohti peab saama vabas ühiskonnas läbi arutada ja igal inimesel, sealhulgas ja eriti õpetajatel - noore põlvkonna kasvatajatel ja kujundajatel, peab olema tagatud vaba võimalus ennast väljendada ulatustes, mis pole seadustega piiratud. Kui meil poleks sõna- ja aramusvabadust, jääks kajastuse ja lahenduseta kõik teised probleemid, sealhulgas ka näiteks juhtumid, mis puudutavad naisõpilaste õigust õppida kiusamis- ja ahistamisvabas koolis. Vaba arvamuse avaldus võib olla ka šokeeriv ja ärritav. Kooliõpetaja arvamuse avalduse kvaliteedi ja tõenduspõhisuse üle ma siinkohal debatti ei jätkata, kuna see ei ole antud asjas oluline (inimesel on õigus väljendada ka ekslikke seisukohti), samuti ei puuduta antud kokkuvõtte teisi töösuhte lõpetamisega seotud asjaolusid.

Ent siiski tuleb pidada selgelt taunitavaks ja koolieluga kindlalt mitte kokku sobivateks nii menetluse käigus ilmnenuks kui ka juba töösuhte lõpetamise dokumentides toodud muid asjaolusid, mis näitlikustavad asjaolu, et kooliõpetaja ei saanud oma põhitööga nõuetekohaselt ja õpilasi toetavalt hakkama ning väljendas enda veendumusi viisil ja vormis, mis ei ole kooskõlas põhiseaduslike väärtustega, s.h. võrdsusõigustega.

5. VOLINIKU ARVAMUSE ÕIGUSLIK TÄHENDUS NING DISKRIMINEERIMISVAIDLUSE LAHENDAMINE

VõrdKS § 17 lg 2 järgi on voliniku arvamuse eesmärk anda hinnang, mis võimaldaks hinnata, kas konkreetses õigussuhtes on rikutud võrdse kohtlemise põhimõtet.

Voliniku arvamuse ülesanne on anda avalduse esitanud isikule eksperthinnang, kas tema tõstatatud diskrimineerimiskahtlus on põhjendatud ning kas on alust pöörduda kohtusse või mõne teise diskrimineerimisvaidlusi lahendava organi poole.

Diskrimineerimisvaidlusi töösuhetes lahendavad kohus, töövaidluskomisjon ning lepitusmenetluse korras õiguskantsler.

Tulenevalt VõrdKS § 24 lõikest 1 on diskrimineerimise läbi kannatanul õigus nõuda diskrimineerijalt kahju hüvitamist pöördudes oma õiguste kaitseks individuaalse töövaidluse lahendamise seaduse § 4 lg 2 alusel töövaidluskomisjoni või VõrdKS-i alusel kohtusse. Erinevalt muudest töövaidlustest on VõrdKS § 25 alusel diskrimineerimiskeelu rikkumise korral kahju hüvitamise nõude esitamiseks aega üks aasta päevast, mil kannatanud isik pidi kahju tekkimisest teada saama.

Loodan, et sain abiks olla Eesti ühiskonna ühendamisel.

/Allkirjastatud digitaalselt/

Liisa Pakosta
soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik